
ÎNCEPUTURILE ARHEOLOGIEI ÎN RSSM

Sergiu Matveev

Cuvinte-cheie: istoria arheologiei, RSSM, Echi-măuți, Gradiște, Ofatinți, Saharna

Problema istoricului cercetărilor arheologice în studiile de specialitate pe parcursul deceniilor postbelice au devenit o prezență aproape axiomatică. În ciuda acestui fapt, o sinteză complexă a istoriei cercetărilor arheologiei din spațiul dintre Prut și Nistru nu există. În anul 1967, odată cu împlinirea a 50 de ani de la revoluția bolșevică din octombrie 1917, au apărut mai multe studii de istorie a arheologiei în republicile fostei URSS, inclusiv a celei din RSSM (Смирнов, Полевой 1967, 73-81). O lucrare separată dedicată acestei probleme, dar limitată de cerințele seriei în care și-a făcut apariția, îl are drept autor pe dr. N. Chetraru (Chetraru 1994). Volumul, cu unele completări, a fost publicat ulterior și în limba rusă (Керпач 2005). Lucrarea cuprinde diverse informații despre cercetări de istorie veche și arheologie între anii 1715-1945, unul dintre reperele importante evidențiate de autor privind începuturile arheologiei în spațiul dintre Prut și Nistru fiind data de **4 aprilie 1904** – înființarea Societății Bisericești Istorico-Arheologice din Basarabia (Chetraru 1994, 109). În anul 2009 prof. Ion Eremia identifica în documentele medievale moldovenești o primă informație privind săpături la o movilă străveche, într-o *Mărturisire* datată cu **14 septembrie 1635**, soldată cu descoperirea unei pietre (Eremia 2009, 415-418). Documentul păstrat în două versiuni îl are drept protagonist pe Gheorghe Corobca, locuitor al satului Căpoteni, azi dispărut, dar care s-ar fi aflat în apropierea or. Cupcini (Republica Moldova). Ultima lucrare de sinteză, studiul „Istoria Moldovei. Epoca preistorică și antică (până în sec. V)”, în partea introductivă rezervă problemei respective spațiul cuprins între paginile 46-56 (Istoria 2010, 46-56), cu completări în limitele altor capitole. În lucrarea respectivă se afirmă că din anul 1947 și-au început lucrările mai multe expediții arheologice cu scopul de a cerceta monumente preistorice (Istoria 2010, 50). De asemenea, detalii prețioase

cu privire la istoria arheologiei din RSSM găsim și în studiile lui A. Pelivan (Pelivan 2010a, 108-124; Pelivan 2010b, 5-11).

Totuși, cercetările istoriografice în domeniul istoriei investigațiilor arheologice în spațiul pruto-nistrean au identificat drept început al unei dintre etapele importante anul 1946, an când au fost realizate primele investigații arheologice în acest spațiu (Matveev 2009, 139). Documentele păstrate în arhivele Republicii Moldova vin să aducă lumină în această problemă.

Problema cercetărilor arheologice ale spațiului indicat a fost pusă în discuție la Comitetul Central al Partidului Comunist (bolșevic) din Moldova deja în a doua jumătate a anului 1945, când un grup de arheologi din RSS Ucrainenă a început să parcurgă anumite zone ale RSSM. Prima ieșire pe teren documentată a unor arheologi, după încheierea celui de-al Doilea Război Mondial s-a realizat la finele lui octombrie - prima jumătate a lui noiembrie 1945, la solicitarea Institutului Moldovenesc de Istorie, Economie, Limbă și Literatură (IMIELL)¹. Atunci, cercetătorul științific superior de la Institutul de Arheologie din Kiev I.V. Fabricius, secondată de doctoranda V.A. Ilinskaja au realizat o periegeză pe malul drept al Nistrului, în special, în regiunea Copanca-Chițcani-Parcani, numită în raport, ușor pretențios, Expediția Moldo-Nistreană (Молдавско-Днестровская экспедиция) (Фабрициус 1945).

În hotărârea privind îmbunătățirea activității IMIELL, adoptată de CC al PC (b) al Moldovei, semnată de secretarul Comitetului Central N. Salagor, din **17 decembrie 1945**², se stabilea formarea directoratului Institutului, a bibliotecii științifice, a grupului administrativ-tehnic și a trei sectoare de cercetare, dintre care unul de Istorie

¹ Rus. Молдавский Научно-Исследовательский Институт истории, экономики, языка и литературы.

² Depozitul Special de Stat al MAI al RM, Fond 16, inv. 1, d. 24, f. 30-31.

și Arheologie. Numărul angajaților Institutului urma să crească de la 27 la 55 de persoane, iar pe lângă Institut urmau să fie deschise studii doctore. Obiectivul Sectorului de Istorie și Arheologie urma să fie ancorat în cercetarea monumentelor arheologice, colectarea folclorului și studierea istoriei RSSM. În planul propus pentru anul 1946 se recomanda continuarea studierii istoriei poporului moldovenesc, publicarea izvoarelor, alcătuirea unor colecții de documente și creșterea la istoria Moldovei, realizarea unui studiu rezumativ al istoriei Moldovei. Urma să fie solicitat Comitetul Central al PC(b) al URSS pentru a ordona Prezidiului AȘ a URSS de a atașa IMIELL în calitate de consultanți și redactori științifici cercetători precum V. Pičeta, V. Šišmarev, A. Udal'cov și M. Sergievskij. Fiecare dintre cele trei Sectoare urma să editeze un anuar în volum de până la 3 coli de autor fiecare.

În continuarea deciziei respective, la **21 decembrie 1945** Consiliului Comisarilor Poporului al RSS Moldovenești i-a fost înaintată pentru aprobare decizia sub nr. 1236, „*Despre pregătirea pentru cercetări arheologice pe teritoriul RSS Moldovenești în anul 1946*”, care urma să fie semnată de președintele Consiliului Comisarilor Poporului al RSSM N. Koval' și de șeful Cabinetului Consiliului Comisarilor Poporului al RSSM L. D'jačenko³, decizie care viza concret cercetările arheologice în RSSM. Mai multe discuții care au conturat aceste documente au fost publicate și analizate de către A. Pelivan (Pelivan 2010a, 109-110).

Preambulul documentului pornește de la ideea precum că teritoriul RSSM nu a fost supus în trecut unei cercetări arheologice serioase⁴, fapt care provoca piedici considerabile la studierea istoriei și culturii poporului moldovenesc. Din aceste motive Consiliul Comisarilor Poporului al RSSM ia un șir de decizii, însumate în 8 puncte, însoțite de 4 anexe.

1. De a obliga IMIELL de a organiza cercetări arheologice pe teritoriul RSSM și de a efectua săpături arheologice. Pentru dotarea cu cadre a Sectorului de Arheologie, se propunea IMIELL în persoana directorului instituției V. Senkevič, care

³ ANRM, F. 2848, inv. 22, d. 18, f. 195-205. Ambele documente au fost oferite de dr. Mihai Tașcă, cărui îi aducem mulțumiri și pe această cale.

⁴ Idee care ulterior a fost des vehiculată de către cercetătorii sovietici (Сенкевич 1953, 63; Гросул, Мохов 1958, 33).

probabil se regăsea printre autorii documentului, sau cel puțin a oferit informațiile necesare, să fie invitați la loc permanent de muncă în RSSM nu mai puțin de doi savanți specialiști în arheologie. Pentru realizarea planului de cercetări arheologice în anul 1946 se stabilea încheierea unor acorduri cu savanți, specialiști în arheologie din cadrul Institutului de Arheologie al Academiei de Științe a RSS Ucrainene (IA AȘ RSSU), Institutul de Istorie a Culturii Materiale „Ja.N. Marr” din Moscova (IICM) și Muzeul Istoric de Stat din Moscova (MISM). Obligația de a asigura cu apartamente pentru trai era pusă în sarcina președintelui Comitetului Executiv al or. Chișinău – Nicolai Vizitei.

Grupul de inițiativă al acestei decizii, coagulat din cercetători din RASSM, ori și-a dorit monopolizarea cercetărilor arheologice în RSSM, ori a realizat proiectul deciziei mult mai devreme de luna decembrie 1945, dar a ignorat alte instituții de profil din Chișinău, precum Muzeul Republican al Ținutului Natal, unde din 25 aprilie 1945 este angajat cercetătorul G. Sergeev, care din 23 mai 1945 deținea și funcția de director-adjunct interimar pentru activitatea științifică⁵.

2. Era aprobat planul cercetărilor arheologice pentru anul 1946, propus de IMIELL, și deizui de cheltuieli pentru pregătirea și desfășurarea cercetărilor, în suma de 415.000 ruble, detaliate în anexele 1 și 2. Aici apare prima necorespondență bugetară, suma finală indicată la sfârșitul anexei doi era de 415.550 rub.

3. Comisariatul Poporului pentru Finanțe al RSSM, în persoana lui N. Mozolevskij, era obligat să prevadă în bugetul pentru anul 1946 cheltuieli pentru desfășurarea cercetărilor arheologice, conform anexei 2.

4. Comitetul Planificării de Stat pe lângă Consiliul Comisarilor Poporului al RSSM, în persoana lui Gr. Čeremisin, era obligat să asigure IMIELL în primul semestru al anului 1946 cu materiale și instrumente necesare pentru pregătirea și desfășurarea expedițiilor arheologice, conform anexelor 3 și 4.

5. Pentru asigurarea cu transport a lucrărilor expediției și cercetărilor pe teren IMIELL primea un camion asigurat cu carburanți.

⁵ Arhiva MNEIN, inv. 1Л, d. 5, f. 126-139.

Tabelul 1

Planificarea cercetărilor arheologice pentru anul 1946

Nr.	Descrierea lucrărilor	Componența	Nr. zile	Termen
1	Periegeză în valea Nistrului	1 – șef exped. 1 – asistent 1 – practicant 6 – muncitori	60	1.05 - 30.06
2	Periegeză arheologică în regiunea construcției hidrocentralei de pe Nistru	1 – șef exped. 1 – asistent 6 – muncitori	60	1.05 - 30.06
3	Expediție arheologică pentru investigarea unui tumul în regiunea Orheiului Vechi	1 – șef exped. 1 – practicant 6 – muncitori	25	15.05 - 15.06
4	Expediție arheologică pentru investigare în regiunea cetății Bender	1 – șef exped. 1 – asistent 1 – practicant 20 – muncitori	60	1.07 - 30.08
5	Expediție arheologică pentru investigare în regiunea cetății Belgorod-Dnestrovsk	1 – șef exped. 1 – asistent 1 – practicant 10 – muncitori	60	1.07 - 30.08
6	Expediție arheologică pentru investigare a unui tumul în regiunea s. Chițcani	1 – șef exped. 2 – practicanți 6 – muncitori	25	1.07 - 30.07
7	Expediție arheologică pentru investigarea cetății Costești	1 – șef exped. 1 – asistent 1 – practicant 15 – muncitori	60	1.09 - 30.10
8	Expediție arheologică pentru investigarea cetății Stolniceni	1 – șef exped. 1 – asistent 1 – practicant 15 – muncitori	60	1.09 - 30.10
9	Expediție arheologică pentru investigarea unui tumul în valea r. Bâc în apropiere de Chișinău	1 – șef exped. 1 – practicant 6 – muncitori	30	1.09 - 30.10

6. IMIELL primea permisiunea, ca din sumele de bani planificate pentru munca științifică să redirecționeze pentru inventar pentru expediția arheologică suma de 50.000 rub.

7. Comisariatul Poporului pentru Comerț al RSSM, în persoana lui Gr. Akimov, să asigure cu hrană membrii expedițiilor arheologice conform normelor stabilite.

8. Comitetele executive ale județelor, orașelor și raioanelor erau obligate să acorde tot ajutorul posibil IMIELL la realizarea cercetărilor arheologice, să asigure forța de muncă necesară pentru săpături și alte lucrări legate de investigațiile arheologice.

Anexa 1 prevedea planul cercetărilor arheologice pentru anul 1946, care conținea descrierea lucrărilor planificate (fig. 1), componența echipelor de lucru, numărul zilelor planificate, perioada de delurare a cercetărilor și note (tab. 1).

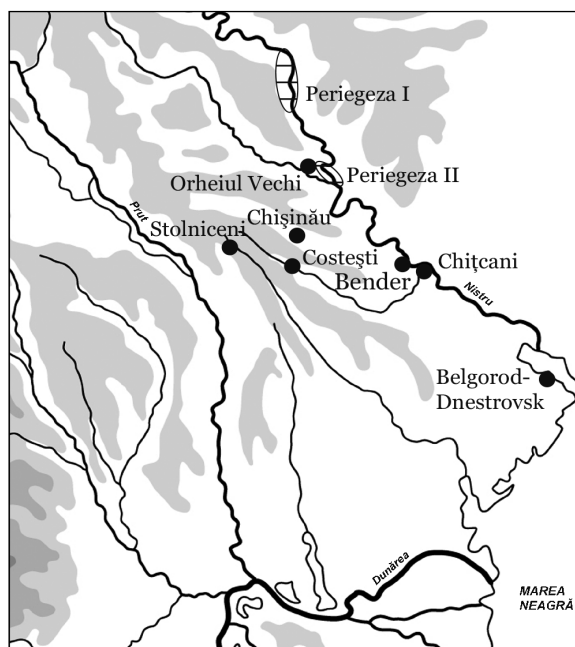


Fig. 1. Cercetările planificate pentru anul 1946.

Planificarea cheltuielilor pentru cercetările arheologice pentru anul 1946

Nr.	Descrierea lucrărilor	Echipe	Tratarea preventivă	Ambalarea	Transport	Total
1	Periegeză în valea Nistrului	17.660*	1.000	1.000	2.000	26.660**
2	Periegeză arheologică în regiunea construcției hidrocentralei de pe Nistru	15.720	1.500	1.500	1.500	20220
3	Expediție arheologică pentru investigarea unui tumul în regiunea Orheiului Vechi	***	500	500	500	10.120
4	Expediție arheologică pentru investigarea în regiunea cetății Bender	38.480	3.000	2.000	2.000	45.480
5	Expediție arheologică pentru investigarea în regiunea cetății Belgorod-Dnestrovsk	23.480	2.000	2.000	1.500	28.980
6	Expediție arheologică pentru investigarea unui tumul în regiunea s. Chițcani	***	500	500	500	10.120
7	Expediție arheologică pentru investigarea cetății Costești	30.980	3.000	1.500	2.000	37.480
8	Expediție arheologică pentru investigarea cetății Stolniceni	30.980	3.000	1.500	2.000	37.480
9	Expediție arheologică pentru investigarea unui tumul în valea r. Bâc în apropiere de Chișinău	***	500	500	500	10.120

*Spre deosebire de echipa planificată inițial în buget se stabilea formarea a încă două echipe, fiecare fiind compusă dintr-un șef de expediție, un asistent, un practicant și erau planificate 300 zile de muncă plătite cu 30 rub./zi pentru muncitori.

**Din suma totală de 26.660, pentru deplasarea participanților la expediția pe teren (automobil, tren, vapor, luntre, căruță) erau prevăzute 5.000 rub.

*** Pentru cercetarea tumulilor era prevăzută suma fixă de 10.120 rub. per tumul, din care 1.500 pentru prelucrarea vestigiilor și transport. Nu s-a ținut cont că echipele au fost constituite din categorii diferite de angajați, astfel urma să apară o necorespondere a sumei planificate și a celei spre plată.

După cum reiese din termenele planificate ale deplasărilor în câmp a celor nouă ieșiri ar fi putut face cu succes față trei detașamente, astfel încât numărul minim al persoanelor antrenate ar fi de trei șefi de expediții, doi asistenți și trei practicanți, muncitorii fiind angajați din rândurile localnicilor. Prima ieșire oficială la o cercetare arheologică în perioada postbelică urma să fie data de **1 mai 1946**. Cât privește zonele de interes, cu siguranță existența siturilor menționate era cunoscută cu mult timp înainte de anul 1945⁶,

⁶ Un raport privind starea monumentelor istorice și arheologice din siturile arheologice din RSSM a fost alcătuit până la 1 ianuarie 1946 de V. Adiașevici (Pelivan 2010a, 115).

spre exemplu, în cazul cetății de la Costești, repertoriul din 1974 nu indică anul descoperirii, dar trimiterea la lucrarea din anul 1934 a lui T. Porucic confirmă presupunerea noastră (Полевой, Бурья 1974, 28-29). Și în cazul cetății de la Stolniceni primele cercetări documentate au fost realizate încă în anul 1929 (Sîrbu, Arnăut 1995, 378), în ciuda acestui fapt repertoriul din 1974 îl indică drept descoperitor pe G. Smirnov (Лапушнян, Никулицэ, Романовская 1974, 49). Tumulul de la Chițcani a fost introdus în listă probabil drept urmare a periegezei efectuate de I. Fabricius la finele anului 1945. Se remarcă includerea în rândul obiectivelor de cercetare forti-

ficațiile din Cetatea Albă (Belgorod-Dnestrovsk), chiar dacă legea prin care a fost fondată RSSM, din 2 august 1940, lăsa sudul Basarabiei în componența RSSU. Era de fapt o pregătire a terenului pentru scrisoarea din 12 iunie 1946 semnată de N. Salagor și N. Koval', către I. Stalin, de revenire la subiectul teritorial (Dezmembrarea 2015, 74-75).

Anexa 2 conținea devizul de cheltuieli pentru expedițiile arheologice ale IMIELL planificate pentru anul 1946. Salarizarea angajaților urma să fie efectuată după formula: salariu+cazare+transport. Astfel pentru șeful expediției era prevăzută formula $2.000 \times 2 \text{ luni} + 210 + 150 = 4.360 \text{ rub.}$; asistent: $1.000 \times 2 \text{ luni} + 210 + 150 = 2.360 \text{ rub.}$; laborant: $700 \times 2 \text{ luni} + 210 + 150 = 1.760 \text{ rub.}$, salariul lunar al unui muncitor era evaluat la 750 rub. Din datele următoare reiese că muncitorii angajați ca săpători ziua de muncă urma să fie plătită cu 30 rub. Sumele sunt mari în condițiile când salariul mediu al unui muncitor în RSSM la acel moment era de 150-200 rub. lunar; pentru munca în colhoz un țăran era salarizat cu mai puțin de o rublă pentru o zi de muncă, iar prețul a unui kg de grâu pe piață ajungea la 20 rub. (Cașu 2014, 218). Mai multe notițe lăsate cu creionul pe marginea documentului, atenționează că tocmai salarizarea echipei a provocat discuții. Sume de bani erau prevăzute încă pentru trei compartimente: tratarea primară a vestigiilor⁷, ambalarea colecțiilor și transportarea lor la IMIELL. La aceste categorii sumele variau, fiind puse în legătură importanța sitului și timpul planificat pentru cercetare (tab. 2).

Anexa 2 continua cu enumerarea inventarului necesar pentru buna desfășurare a cercetărilor planificate (tab. 3). Compartimentul respectiv are cele mai multe notițe pe margine care indicau alte prețuri, deseori mai mici, alteleori mai mari, decât cele stabilite în varianta trecută prin Comitetul Central.

Tabelul 3

Planificarea cheltuielilor pentru inventarul arheologic

Denumirea	Cantitatea	Preț
Tărgi	10	1.000
Țăruși (?) (рус. выступления)	130	400
Lopeți	15	300
Sape	5	125

⁷Rus. камеральная обработка.

Denumirea	Cantitatea	Preț
Nivele cu bulă	8	400
Rigle de 2 m	10	200
Metru pliant	5	250
Rulete, 30 m	2	1500
Rulete, 20 m	4	
Rulete, 10 m	4	
Spatule	10	100
Cuțite, diferite	20	600
Târâcoape	5	150
Busole	3	200
Planșete duble din placaj	10	1000
Perii	20	100
Corturi de câmp	8	5000
Foaie de cort	5	4000
Pelerine de ploaie din pânză	10	3000
Costume de pânză	10	3000
Încălțăminte, perechi	20	1400
Foale manuale	5	500
Măturici	20	300
Scăunele pliante	5	500
Umbrele din pânză, 1½, 2 m	5	1500
Ciocane	5	100
Topoare	5	250
Cordon	100 m	200
Sfoară	15 kg	300
Hârtie de ambalat	20 kg	300
Caiete	50	100
Carnete		100
Hârtie de scris	50	250
Hârtie de desen	50 foi	250
Pile cu 3 laturi	5	250
Truse de desen	5	250
Rigle, 1 m	5	25
Rigle mici	10	20
Echere de lemn	10	50
Creioane simple	50	50
Radiere	10	10
Penițe	1 cutie	30
Cerneală	2 flacoane	30
Tuș, diferit	10 flacoane	50
Hârtie milimetrică	50 m	500
Total		28.590

Ultima parte a Anexei 2 oferă informații despre amenajarea unui cabinet fotografic și dotarea lui cu instrumente și consumabile (tab. 4, 5). Din totalul de cca 28 de denumiri atrage atenția aparatul foto de tip „Leica” și lampa cu kerosen tip „Petromax”, ambele de producție germană. Lămpile brandului respectiv au fost considerate unele dintre cele mai luminoase la începutul secolului al XX-lea, iar seriile moderne de instrumente ale

companiei „Leica” erau piese dorite, dar nu tot timpul accesibile mediului arheologic și la începutul secolului XXI. Cel care a evaluat lista respectivă a pus semnul întrebării în fața primelor șapte denumiri din tabelul 4.

Tabelul 4

Amenajarea cabinetului fotografic

Denumirea	Preț
Camera universală, 9 × 12 cu optică la schimb și accesorii	10.000
Aparat de tip „Leica” cu set de optică și accesorii	25.000
Camera de câmp, 18 × 24	8.000
Aparat de reproducere	15.000
Dispozitiv de mărire pentru plăci	8.000
Dispozitiv de mărire pentru peliculă	2.000
Diferite obiective pentru aparate (p. 1, 3, 4, 5)	40.000
Dispozitiv de copiere, 18 × 24	3.000
Trepied, diferite	4.000
Dispozitiv de retușare 18 × 24	500
Lupă aplanatică	500
Rezervoare pentru dezvoltarea peliculei, 3 buc.	1.000
Cuve de diferite dimensiuni	3.000
Tăietor mare	1.500
Iluminatoare, stativ, suspendat și portabil	5.000
Flash de magneziu, 2 buc.	400
Lampă cu kerosen, tip „Petromax” sau carbid, 4 unit.	3000
Diferite accesorii	10.000
Total	137.900

Tabelul 5

Consumabilele pentru cabinetul fotografic

Denumirea	Cantitatea	Preț
Peliculă de import pentru „Leica”	3000 m	4.500
Peliculă plată de import		2.500
Panglică de magneziu		1.000
Flash de magneziu		2.000
Metol	1 kg	1.000
Hidrochinonă	2 kg	1.500
Sulfit	20 kg	600
Hiposulfit	50 kg	1.500
Bicarbonat sau carbonat de potasiu	20 kg	800
Hârtie bromură 50 × 60	100 foi	7.000
Total		22.400

Anexa 3 a documentului conținea materialele care urmau să fie alocate în primul semestru al anului 1946 (tab. 6).

Tabelul 6

Materialele planificate pentru alocare în semestrul I al anului 1946

Denumirea	Cantitate
Cherestea	4m.c.
Cuie	50 kg
Clei	40 kg
Sfoară	15 kg
Alcool rectificat	5 dal
Alcool brut	5 dal
Alcool metilic denaturat	3 dal
Hârtie de scris	50 kg
Hârtie de desen	10 kg
Hârtie milimetrică	5 rul.
Hârtie de calc	5 rul.
Parafină	20 kg
Tifon	50 m
Săpun de rufe	50 kg
Încălțăminte	20 per.
Stofă (foaie de cort) pentru corturi și pelerine	100 m
Topoare	5
Sape	5
Cazmale	10
Pile cu 3 laturi	10

Anexa 4 enumera materialele care urmau să fie alocate în semestrele II și III ale anului 1946 (tab. 7).

Tabelul 7

Materialele planificate pentru alocare în semestrele II și III ale anului 1946

Denumirea	Cantitate
Stofă (foaie de cort)	100 m
Ciocane	5
Topoare	5
Metol	2 kg
Peliculă dimensionată	20 m.p.
Hiposulfat	3 kg
Plăci foto de diferite forme	10 amb.
Acid clorhidric tehnic	10 kg
Alcool brut	5 dal

Documentele de arhivă demonstrează fără echivoc că demararea cercetărilor arheologice în RSSM-ul postbelic a fost inițiată și promovată de către organele de partid, inclusiv pentru pregătirea temeliei de revendicare a unor teritorii incluse abuziv în anul 1940 în componența RSS Ucrainene. La prima etapă, în calitate de experți, urmau să fie invitați specialiști din centrele științifice de prestigiu din URSS, în special din Moscova, în perspectivă urmând să se formeze cadre locale. Pentru anul 1945, când pe plan global se încheia cel de-al Doilea Război Mondial, apăruse problema bombei atomice, iar pe plan local, în Basarabia, încă nu erau lichidate consecințele operației Iași-Chișinău: câmpuri minate, tehnica distrusă, realități însoțite de deportări, criză economică, foamete și epidemii, obiectivele puse în fața mediului științific impresionează. Astfel se confirmă încă o dată ideea că forțele care dețin puterea politică într-o regiune contestată recurg la realizările științei pentru confirmarea drepturilor politice (Matveev 2009, 129). Și inventarul, consumabilele, dar și dotarea atelierului foto solicitate în cadrul deciziei corespundeau unui nivel tehnic înalt pentru perioada respectivă la nivelul URSS. Din listele de dotare se remarcă cei 180 litri de alcool de diferite categorii. Totuși, numărul mare de notițe făcute cu creionul pe decizie generează rezerve mari că ele au fost și îndeplinite în viață. Rezervele sunt confirmate de lipsa semnăturilor pe exemplarul studiat, chiar dacă a fost aplicată ștampila Secției de protocol a CC al PC(b)M, cât și de avizul aplicat pe antet, datat cu 13 ianuarie 1946, din care ar reieși că discuțiile privind organizarea primei expediții arheologice din RSSM și dotarea Sectorului de Istorie și Arheologie al IMIELL au fost continuate. Cel mai curând baza materială reală a viitoarelor expediții au format-o în mare parte articolele enumerate în anexele 3 și 4, sistematizate în Tab. 6 și 7.

Cele câteva Rapoarte privind săpăturile arheologice realizate în anul 1946, din Arhiva MNIM, vin să facă lumină asupra îndeplinirii Hotărârii Consiliului Comisarilor Poporului al RSSM din 21 decembrie 1945. Singurul Raport care face trimitere la decizia respectivă a fost semnat de G.D. Smirnov (Смирнов 1953). Din textul lui G.D. Smirnov reiese că, conducătorul cercetărilor din RSSM în anul 1946 a fost academicianul P.P. Efimenko, numit în anul 1945 director al IA AȘ RSSU. Cercetările au demarat pe **30 iunie 1946**, când pe teren au ieșit mai multe grupuri de arheologi. Pri-

mul grup era condus de șeful-adjunct al cercetărilor arheologice din Moldova – G.D. Smirnov (IA AȘ URSS), c.ș.s. I.I. Meșčeriuk (IMIELL), c.ș.i. V.M. Adiassevici (IMIELL), doctorandele IICM AȘ URSS A.V. Gusarkina și O.D. Dașevskaja, cât și A.I. Meljukova, doctorandă la Universitatea din Moscova. Scopul acestui grup a fost realizarea unei periegeze pe ruta Chișinău-Criuleni-Dubăsari-Ofatinți-Râbnița-Rezina-Saharna-Horodiște-Orhei-Trebujeni-Chișinău. Un alt traseu pe care a realizat cercetări periegetice același grup a fost: Chișinău-Bender-Copanca-Căușeni. După care se revine prin valea Botnei până la Costești, de unde s-a trecut pe valea Cogâlnicului până la Stolniceni. Traseul încheindu-se prin parcurgerea spre valea Botnei pe la Horodca la Chișinău. Între 29 august și 30 septembrie 1946, grupul lui G.D. Smirnov, din care lipsea I.I. Meșčeriuk, a realizat săpături arheologice în apropierea s. Saharna (r-nul Rezina).

În același an, la finele lui octombrie, un grup condus de candidatul în științe istorice de la Academia din Kiev I.M. Samojlovskij a realizat săpături de probă la cetățuia medievală de la Echimăuți (r-nul Orhei), descoperită de grupul condus de G.D. Smirnov (Самойловский 1946).

În ciuda faptului că nu avem dovezi de participare la organizarea expediției din 1946 a lui G. Sergeev de la Muzeul Ținutului Natal din Chișinău (MȚNC), tocmai el a condus grupul care a realizat cercetările arheologice ale grotelui de la Ofatinți în vara anului 1946. Un Raport semnat de G. Sergeev nu a fost identificat în Arhiva MNIM, dar din 2 noiembrie 1946 datează un Raport semnat de A. Černyš, care, la solicitarea IMIELL și a lui P.P. Efimenko, a efectuat lucrări arheologice pe teritoriul s. Ofatinți și a vizitat locul săpăturilor efectuate de G. Sergeev. Concluzia lui a fost că cercetările din vară au dus la distrugerea unei părți importante a sitului (Черныш 1946). Critica față de metoda de cercetare a lui G. Sergeev a fost repetată de A. Černyš în anul 1948, pe paginile unui articol păstrat în manuscris în Arhiva MNIM (Черныш 1948), reiterând că actele privind distrugerea sitului de către grupul condus de G. Sergeev au fost depuse la IMIELL. Articolul a fost publicat în KSIIMK din 1949, dar fără aprecierile critice respective (Черныш 1949). Posibil și acest fapt a determinat implicarea modestă ulterioară a Muzeului Ținutului Natal din Chișinău la cercetări arheologice, chiar în ciuda faptului că



Fig. 2. Cercetările de la Gradiște, de la stânga la dreapta: D.T. Berezovec, I.F. Mester (?) și T.G. Oboldueva (Оболдуева 1946).

timp îndelungat în fondurile lui se vor depozita o bună parte a colecțiilor arheologice.

Ultimul grup de arheologi, care a realizat cercetări ale unui tumul din apropierea s. Gradiște (r-nul Cimișlia) a fost condus de T.G. Oboldueva. Arhiva MNIM păstrează două versiuni de Raport al acestor investigații, unul prealabil, semnat de responsabilul de cercetare (Оболдуева 1946) și altul detaliat, semnat de D.T. Berezovec și T.G. Oboldueva (Березовец, Оболдуева 1947). Din ele aflăm că cercetările de la Gradiște au avut loc între 3 octombrie și 23 noiembrie 1946, fiind dirijate de șeful expediției T.G. Oboldueva (IA AȘ RSSU) și cercetătorii științifici D.T. Berezovec (IA AȘ RSSU) și I.F. Mester din Chișinău (fig. 2; 3). Tot ei anunță, din informațiile oferite de I.M. Suhov⁸, că în anul 1938, lângă Cimișlia, în valea Cogâlnicului, au fost realizate cercetări arheologice la un tunul de dimensiuni mari, iar materialele colectate au fost duse la Universitatea din Cernăuți.

Rapoartele din Arhiva MNIM documentează activitatea a două grupuri primare: cel care realiza periegeza în valea Nistrului Mijlociu, spre nord-est și spre sud-est de Chișinău, și cel care investiga tumulul de la Gradiște, niciunul din ele nu era preocupat de săpături sistematice, respectiv, aveau o finanțare redusă. Se remarcă și două grupuri secundare care au realizat cercetări la situri cartate de grupul condus de G.D. Smirnov, dar

⁸ Unul dintre fondatorii științei geologice în RSSM, asistent la Politehnica din Timișoara în perioada interbelică și primul decan al Facultății de Geologie a USM în 1946; descoperitor al cuibului fosilier de la Cimișlia la începutul anilor '30 ai secolului XX.

care, din motive de incompetență (Ofatinți), sau deschidere târzie a șantierului (Echimăuți), au fost relativ restrânse, cât și cele realizate în microzona Saharna, realizate de grupul condus de G.D. Smirnov.

După cum reiese din materialele de arhivă cunoscute, în ciuda optimismului prezentat în decizia Consiliului Comisarilor Poporului al RSSM, din 21 decembrie 1945, cercetările arheologice în anul 1946 au început abia la 30 iunie, în loc de 1 mai. Comparativ cu cele nouă obiective planificate de cercetare (2 periegeze și 7 situri) au fost realizate două periegeze, dintre care una la nord-est de Chișinău pe un areal mult mai mare care depășea cele două planificate inițial, și alta spre sud-est, spre Bender; a fost cercetat un singur tumul (Gradiște), în loc de trei planificate (Orheiul Vechi, Chițcani și Chișinău).

Pentru anul 1946 nu deținem informații despre cercetări în limitele cetății Tighina și ale cetățuii de la Coștești. Aici au fost semnalate doar periegeze, fără intervenție în sol.

De asemenea, este ambiguă informația cu privire la studierea cetățuii de lângă Stolniceni în anul 1946. Regretatul coleg, Tudor Arnăut, care a avut la dispoziție arhiva personală a lui G. Smirnov (Arnăut 2000, 93), apelând la studiul lui G. Smirnov din 1949 (Смирнов 1949), afirma că în anul 1946 la cetatea de lângă Stolniceni ar fi fost realizat un sondaj, prin intermediul a două secțiuni (Șirbu, Arnăut 1995, 379). Într-adevăr, în articolul lui G. Smirnov se vorbește de două sondaje, realizate în timpul periegezei la Stolniceni, însă fără a indica suprafața lor (Смирнов 1949, 198). Din cantitatea ceramicii descrise rezultă că intervențiile au fost minore, doar de verificare a nivelelor de locuire a sitului. Ulterior, G. Smirnov, cu mici modificări, repetă textul într-un *Raport* cumulativ pentru anii 1946-1953, unde pe lângă cele două sondaje evocă și un al treilea, fără a preciza dacă a fost realizat tot în anul 1946 (Смирнов 1953, 12-14). În articolul despre istoria arheologiei în RSSM, semnat de G. Smirnov și L. Polevoj, autorii menționează pentru anul 1946 doar cercetări la Ofatinți, Gradiște și Saharna (Смирнов, Полевой 1967, 73).

În ceea ce privește cercetările de la Cetatea Albă situația apare confuză, deoarece deja la finele anului 1945, L.D. Dmitrov de la IA AȘ URSS, a realizat cercetări arheologice periegetice și intervenții în sol, în colaborare cu Muzeul Regional



Fig. 3. Cercetările de la Gradiște. Conducerea șantierului împreună cu lucrătorii (Оболдуева 1946).

al Ținutului Natal din Ismail și cu participarea IMIELL (Капошина 1946, 227), pe care le-a continuat și în anii următori. Astfel, motivele reale ale încercării de a prelua controlul asupra cercetărilor arheologice de la Cetatea Albă sunt greu de identificat. Pe de altă parte, în anul 1946, au fost realizate cercetări neplanificate – inclusiv cele realizate la Ofatinți, Saharna și Echimăuți (fig. 4).

În pofida recomandărilor de a angaja pe post de conducători reprezentanți ai mai multor instituții de profil, precum IA AȘ RSS Ucrainene, IICM „Ja.N. Marr” din Moscova și MIS din Moscova, cercetările în anul 1946 au fost monopolizate de specialiști de la Institutul de Arheologie din Kiev, iar implicarea într-un singur caz a angajaților MȚN din Chișinău a provocat o critică dură privind metodele de cercetare. Abia începând cu 1947 conducerea săpăturilor arheologice în RSSM va fi preluată de specialiști sosiți din Moscova, T.S. Passek și M.V. Voevodskij (Засурцев 1947), iar din 1950, după decesul lui M.V. Voevodskij (1903-1948), și de G.B. Fedorov (Ткачук 1999, 8).

Astfel, în urma studierii istoriei cercetărilor arheologice în spațiul pruto-nistean au fost identificate unele date care ar putea servi drept platformă de discuții pentru comunitatea arheologică din țară în vederea stabilirii unei zile profesionale a arheologului în Republica Moldova.

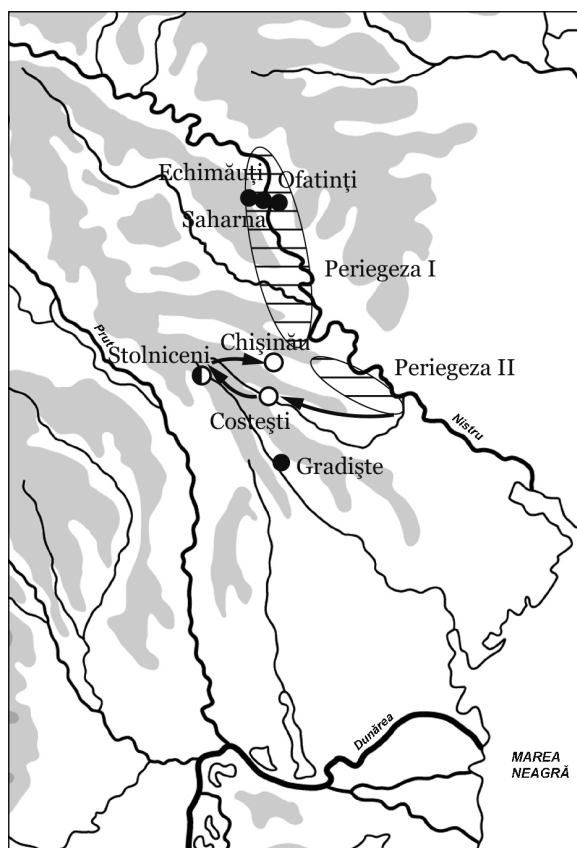


Fig. 4. Cercetările realizate în anul 1946.

Bibliografie

- Arnăuț 2000:** T. Arnăuț, Așezarea fortificată Saharna Mare. Istro-Pontica (Tulcea 2000), 93-104.
- Cașu 2014:** Ig. Cașu, Dușmanul de clasă. Represiuni politice, violență și rezistență în R(A)SS Moldovenească, 1924-1956 (Chișinău 2014).
- Chetragu 1994:** N. Chetragu, Din istoria arheologiei Moldovei (Chișinău 1994).
- Dezmembrarea 2015:** Dezmembrarea României. Anexarea de către URSS a Basarabiei, Nordului Bucovinei și Ținutului Herța (lucrare îngrijită de Mihai Tașcă și Wolfram Niess) (Chișinău 2015).
- Eremia 2009:** I. Eremia, La începuturile arheologiei moldovenești. In: Studia archeologiae et historiae antiquae (Chișinău 2009), 415-418.
- Istoria 2010:** Istoria Moldovei. Epoca preistorică și antică (până în sec. V) (Chișinău 2010).
- Matveev 2009:** S. Matveev, Procesele etno-culturale din spațiul carpato-nistean în secolele II-XIV. Istoriografia sovietică (Chișinău 2009).
- Pelivan 2010a:** A. Pelivan, Cercetarea paleoliticului în spațiul pruto-nistean (1923-1973). Revista arheologică s.n. VI/1, 2010, 108-124.
- Pelivan 2010b:** A. Pelivan, Debutul științei arheologice în Republica Sovietică Socialistă Moldovenească. Studia Universitatis. Nr. 4(34), 2010, 5-11.
- Sîrbu, Arnăuț 1995:** V. Sîrbu, T. Arnăuț, Incinta fortificată de la Stolniceni, raionul Hâncești - Rep. Moldova. CAANT I, 1995, 378-400.
- Гросул, Мохов 1958:** Я.С. Гросул, Н.А. Мохов, Историография Молдавской ССР. В сб.: Ученые записки Кишиневского Университета, т. 33 (Кишинев 1958), 33-54.
- Капошина 1946:** С.П. Капошина, Пленум Ленинградского отделения Института истории Материальной Культуры, посвященный Северному Причерноморью. ВДИ 3, 1946, 220-233.
- Кетрагу 2005:** Н.А. Кетрагу, Очерки истории археологии Молдовы. 1715-1945 (Кишинев 2005).
- Лапушнян, Никулицэ, Романовская 1974:** В.Л. Лапушнян, И.Т. Никулицэ, М.А. Романовская, Памятники раннего железного века (Кишинев 1974).
- Полевой, Бырня 1974:** Л.Л. Полевой, П.П. Бырня, Средневековые памятники XIV-XVII вв. (Кишинев 1974).
- Сенкевич 1953:** В.М. Сенкевич, К вопросу о происхождении молдавской народности в свете учения И.В. Сталина о языке. В сб.: Ученые записки Кишиневского Университета, т. 6 (Кишинев 1953), 1953, 63-78.
- Смирнов 1949:** Г.Д. Смирнов, Итоги археологических исследований в Молдавии в 1946 г. В сб.: Ученые записки Института Истории, Языка и Литературы Молдавской научно-исследовательской базы АН СССР, т. II (Кишинев 1949), 189-202.
- Смирнов, Полевой 1967:** Г.Д. Смирнов, Л.Л. Полевой, Археология Молдавии в годы Советской власти. СА 3, 1967, 73-81.
- Ткачук 1999:** М.Е. Ткачук, Георгий Борисович Федоров (1917-1992), Stratum plus 5, 1999, 7-13.
- Черныш 1949:** А.П. Черныш, Новые палеолитические местонахождения на территории МССР. КСИИМК XXVI, 1949, 15-21.
- Materiale de arhivă nepublicate*
- Березовец, Оболдуева 1947:** Д.Т. Березовец, Т.Г. Оболдуева, Раскопки кургана на р. Когьлник 1946 г. В: Отчеты экспедиций Института Истории, Языка и Литературы МФ АН СССР за 1945-1947 гг. Arhiva MNIM, nr. inv. 491.
- Засурцев 1947:** П.И. Засурцев, Отчет о работе славянского отряда Молдавской археологической экспедиции 1947 г. В: Отчеты экспедиций Института Истории, Языка и Литературы МФ АН СССР за 1945-1947 гг. Arhiva MNIM, nr. inv. 491.
- Оболдуева 1946:** Т.Г. Оболдуева, Предварительный отчет о работе Градешенской археологической экспедиции Молдавского научного и исследовательского института, 1946 г. В: Отчеты экспедиций Института Истории, Языка и Литературы МФ АН СССР за 1945-1947 гг. Arhiva MNIM, nr. inv. 491.
- Самойловский 1946:** И.М. Самойловский, Славянское городище у с. Екимоуцы Оргеевского уезда Молдавской ССР (Отчет за пробные раскопки организованные Институтом Истории, Языка и Литературы Молдавской Базы Академии Наук СССР. В: Отчеты экспедиций Института Истории, Языка и Литературы МФ АН СССР за 1945-1947 гг. Arhiva MNIM, nr. inv. 491.
- Смирнов 1953:** Г.Д. Смирнов, Отчет об археологических исследованиях в Молдавии за 1946 г. В: Отчетные материалы по археологическим исследованиям Молдавии за 1946-1953 годы (Кишинев 1953). Arhiva MNIM, nr. inv. 507.

Фабрициус 1945: И.В. Фабрициус, Отчет о разведке Молдавско-Днестровской экспедиции в 1945 г. В: Отчеты экспедиций Института Истории, Языка и Литературы МФ АН СССР за 1945-1947 гг. Arhiva MNIM, nr. inv. 491.

Черныш 1946: А.П. Черныш, Отчет о работе, проведенной в селе Выхватинцы Резинского р-на МССР. В: Отчеты экспедиций Института Истории, Языка и Литературы МФ АН СССР за 1945-1947 гг. Arhiva MNIM, nr. inv. 491.

Черныш 1948: А.П. Черныш, Новые палеолитические местонахождения обнаруженные в 1946-1947 г.г на территории МССР. В: Отчеты экспедиций Института Истории, Языка и Литературы МФ АН СССР за 1945-1947 гг. Arhiva MNIM, nr. inv. 491.

The beginnings of archaeology in MSSR

Keywords: history of archaeology, MSSR, Echimăuți, Gradiște, Ofatinți, Saharna.

Abstract: For several decades after the Second World War the problem of the history of archaeological research is constantly present in the special studies. However, a comprehensive analysis of the history of archeology in the Prut-Dniester space for a long time was not performed. The first work devoted to studies of ancient history and archeology in the period between 1715 and 1945 was carried out by N. Chetraru.

The light on the events that took place in the MSSR after the Second World War is shed due to the documents stored in the archives of the Republic of Moldova. In this paper there are presented two important documents: the first one regarding the reforming of the Moldavian Institute of History, Economics, Language and Literature with the creation of a sub-department for History and Archaeology, dated December, 17 1945; the second one is the decision of the Council of People's Commissars of the Moldavian SSR from December 21, 1945 "On preparation for archaeological research on the territory of the Moldavian SSR in 1946".

According to the latter document, for 1946 the holding of two archaeological investigations along the course of the Middle Dniester and the exploration of seven archaeological sites were planned. Towards this, a well developed budget was proposed, providing tools, instruments and supplies, as well as the creation of a photographic cabinet and its supplying with all the necessary equipment. In the first stage experts from scientific centers of the USSR had to be invited, and then the Institute should prepare local professionals.

Several reports from the archive of the National Museum of History of Moldova on the excavations carried out in 1946 bring more detail on the implementation of the decisions of the December 1945. Archaeological research in 1946 began only on June 30 instead of the planned May 1. Of the nine planned works (2 archaeological reconnaissance and excavations at 7 archaeological sites), two archaeological reconnaissance were produced on a modified route and only one tumulus was investigated instead of three as planned. However, the same year several unplanned investigations were carried out. In 1946 field investigations were conducted by experts from the Institute of Archaeology of the Academy of Sciences of the Ukrainian SSR, and only since 1947 archaeological excavations in MSSR were conducted by researchers from Moscow.

List of illustrations:

Fig. 1. Research planned for 1946.

Fig. 2. Research on the Gradiște, from left to right: D.T. Berezovec, I.F. Mester (?) și T.G. Oboldueva (Оболдуева 1946).

Fig. 3. Research on the Gradiște. The heads of the survey and the employees. (Оболдуева 1946).

Fig. 4. Research carried out in 1946.

Начало археологии в МССР

Ключевые слова: история археологии, МССР, Екимэуць, Градиште, Офатинць, Сахарна.

Резюме: На протяжении нескольких послевоенных десятилетий проблема истории археологических исследований постоянно присутствовала в специализированной литературе. Однако комплексный анализ истории археологии на прудо-днестровском пространстве долгое время не проводился. Первые работы, посвященные исследованиям древней истории и археологии в период между 1715-1945 годами, были проделаны Н. Кетрару.

Свет на события, происходившие в МССР после Второй мировой войны, проливают документы, хранящиеся в архивах Республики Молдова. В данной работе представлено два важных документа: первый – от 17 декабря 1945 года, указывает на формирование секции истории и археологии в Молдавском институте истории, экономики, языка и литературы; второй – решение Совета народных комиссаров Молдавской

ССР от 21 декабря 1945 года «О подготовке к археологическим исследованиям на территории Молдавской ССР в 1946 году».

Согласно последнему документу, на 1946 год было запланировано проведение двух разведок по течению Среднего Днестра и исследование семи археологических памятников. Для достижения цели прилагался детальный бюджет с описанием необходимых инструментов и расходных материалов, планировалось создание фотографического кабинета. На первом этапе проведения экспедиций в качестве экспертов должны были быть приглашены специалисты из авторитетных научных центров СССР, впоследствии Институт должен был формировать местные кадры.

Несколько отчетов из архива НМИМ о раскопках, проведенных в 1946 году, указывают на реализацию декабрьских решений 1945 года. Археологические исследования в 1946 году начались только 30 июня вместо запланированного 1 мая. Из девяти запланированных исследований (2 разведок и раскопов на семи археологических памятниках) были выполнены две разведки с изменением маршрута; был исследован один курган вместо трех запланированных. Кроме вышеупомянутых исследований были проведены и некоторые незапланированные работы. В 1946 году полевые исследования проводились специалистами из Института археологии Академии Наук УССР, и только с 1947 года руководство археологическими раскопками в МССР перейдет к московским исследователям.

Список иллюстраций:

Рис. 1. Исследования, запланированные на 1946 г.

Рис. 2. Исследования у с. Градиште, слева направо: Д.Т. Березовец, И.Ф. Местер (?) и Т.Г. Оболдуева (Оболдуева 1946).

Рис. 3. Исследования у с. Градиште. Руководство раскопок вместе с работниками (Оболдуева 1946).

Рис. 4. Исследования, проведенные в 1946 г.

20.04.2016

Dr. Sergiu Matveev, Universitatea de Stat din Moldova, str. A. Mateevici, 60, MD-2009 Chișinău, Republica Moldova, e-mail: sssmatveev@yahoo.com